

BARCELONA CAPITAL MEDITERRÀNIA

La metamorfosi medieval,
segles XIII-XV

BARCELONA CAPITAL MEDITERRÀNIA

**La metamorfosi medieval,
segles XIII-XV**

**Ajuntament
de Barcelona**

Al segle XIII Barcelona ja no era només la ciutat episcopal i comtal dels segles precedents. L'impuls econòmic sostingut havia nodrit moltes dècades de creixement físic i demogràfic, i la ciutat allotjava una societat cada vegada més complexa. Barcelona també havia assolit centralitat política, perquè el llinatge feudal que la senyorejava havia esdevingut una casa reial que ampliava decididament els seus dominis, fins i tot mar endins. L'elit que la liderava estava a punt per guanyar influència i autonomia en la gestió dels interessos de la ciutat, negociant amb el rei la creació del primer règim municipal. El terme de Barcelona acabaria estenent-se des del turó de Montgat fins a Montjuïc i dotze lligües mar endins.

← Carta portolana. Detall de la ciutat de Barcelona amb la muralla de mar oberta, els portals de la Ribera, els esperons de llevant i de ponent, l'escullera del port i la torre de senyals de Montjuïc. Jaume BERTRAN. 1489. BNCF

Ciutat portuària

Des de la segona meitat del segle XII, el comerç marítim s'havia convertit en el principal motor de desenvolupament de la ciutat de Barcelona. Benjamí de Tudela ja explicava com hi arribaven «comerciants de tot arreu: de Grècia, de Pisa, de Gènova, d'Alexandria d'Egipte, de la terra d'Israel, d'Àfrica i de tots els seus països fronterers». Portaven productes, però també idees i coneixements. A mitjan segle XV, altres viatgers com Sebastian Ilung (1446) o Gabriel Tetzl (1465-1467) continuaven equiparant Barcelona amb Venècia pel «gran comerç amb tot el món» i el «gran tràfic per mar».

↓ Barceloneta I. Nau basca construïda vers el 1410 i enfonsada al port de Barcelona a mitjan segle XV. Excavacions arqueològiques de 2008. Servei d'Arqueologia de Barcelona

Barcelona no disposava d'estructures portuàries artificials; només una gran barra de sorra paral·lela a la façana marítima —la *Tascha* o *Tasques*— oferia certa protecció a l'ancoratge. L'any 1439, la ciutat va obtenir permís reial per construir un primer moll artificial. Malgrat el fracàs de l'operació, les obres transformaren dràsticament el litoral barceloní. En 1477, una nova dècada de treballs acabà dotant la ciutat d'una escullera de més 100 metres de llargada per 15 d'amplada.

Barcelona per fi tenia port, que d'aleshores ençà ha estat un element vertebrador de la història de la ciutat, fins al segle XXI.

→ Restes de l'escullera de 1477-1487 localitzades als peus del baluard de Migdia en les excavacions de 2006-2008. Foto: Mikel Soberón.

El transport marítim: barques, llenys, naus, galeres... El transport es feia preferentment amb vaixells, perquè resultava molt més ràpid i barat. La tipologia naval incloïa la propulsió a rem, a vela i mixta. Predominaven les barques per a la pesca, la descàrrega i el comerç amb llocs propers, i els llenys de port mitjà, per creuar la Mediterrània Occidental. S'hi afegien les naus, d'entre 150 i 800 tones, que arribaven d'Alexandria a Flandes, només a vela i amb poca tripulació. Les construïdes a ports atlàntics, seguien la tècnica del "folre tinglat" (la taula superior munta sobre la inferior i es fixa posteriorment a l'esquelet, construït sobre el folre ja tancat), segons apreciem en les restes d'aquesta nau basca enfonsada a mitjan segle XV al port de Barcelona; les fabricades a la ciutat, com la resta de les mediterrànies, seguien la tècnica del "folre a topall" (la taula superior es fixa a l'esquelet, construït prèviament, en paral·lel a la inferior). Als vaixells de forma arrodonida se sumaven les galeres, embarcacions llargues de poca capacitat i propulsió mixta. Dotades d'entre 150 i 180 remers —homes lliures armats amb ballestes i espases curtes— eren fàcilment maniobrables i defensables, òptimes per a la guerra i el comerç de productes d'alt valor, que atreïen els pirates.

Construir i reparar vaixells: els escars i les drassanes. Els mestres d'aixa i el seus aprenents construïen les embarcacions; els calafats les impermeabilitzaven amb estopa i pega. Es concentraven al litoral de La Ribera, protegit per una muralla plena de portals que travessaven per arribar a la platja. Els grans mestres d'aixa tenien una barraca on guardar eines i fusta. Davant hi havia l'escar, zona de la platja on muntaven barques, llenys i naus. A les drassanes reials es

guardaven i reparaven els bucs, rem, i armament de les galeres, per reutilitzar-los, i se'n construïen de noves. Des de 1378, la ciutat cofinançà les obres de la drassana reial dels peus de Montjuïc, per guanyar a canvi l'espai de la vella, ubicada a l'actual Pla del Palau, com a nova àrea de representació cívica que presidiria La Llotja.

↓ Tenalla, segle XIV. MUHBA

UNA SOCIETAT DINÀMICA

Com les altres ciutats importants del seu entorn mediterrani, Barcelona tenia una societat diversificada. Els límits entre els grups eren clars, però el dinamisme econòmic havia obert la porta a l'ascens per la via de l'enriquiment.

La categoria ciutadana superior la constituïen els prohoms, distingits de la massa d'artesans, botiguers, hostalers i hortolans per la seva fortuna i prestigi. Per damunt de tots hi havia els oficials públics i el privilegiat estament eclesiàstic. La condició de ciutat portuària aportava molta gent de pas i una gran quantitat d'esclaus. Als seus calls també hi va viure una important i activa minoria jueva, fins que es va veure forçada a convertir-se o emigrar.

Detall de les pintures murals de l'antic Palau Reial, amb representació de la conquesta de Mallorca. Darrer quart del segle XIII. MUHBA

Ciutat de pocs nobles

La ciutat de Barcelona era un patrimoni compartit entre el rei, la catedral i els ciutadans, a títol divers. Els nobles de llinatge (Empúries, Montcada, Pinós...) i altres barons territorials seguien ocupant l'estrat superior de la societat catalana, però residien als castells dels seus dominis i no intervenien en el govern de la ciutat. Els palaus de nissagues nobiliàries no van proliferar a Barcelona fins al segle XVI.

↓ Mènsoles amb representació de nobles procedents d'una casa del carrer dels Templers. Segle XV. MUHBA

↑ Daga cavalleresca «de les orelles», possiblement d'origen nord-africà o granadí. Segle XV. MUHBA

Els cavallers. Els cavallers, membres de l'estament militar o baixa noblesa, tampoc no es van sentir gaire atrets inicialment per la ciutat, per més que les seves gestes adornessin les sales d'alguns casals urbans. A mitjan segle XIV, quan ja havia minvat la funció bèl·lica de la cavalleria, alguns membres de l'elit ciutadana van aconseguir la condició de cavaller per compra o per servei al monarca. Al segle XV ja era normal trobar llinatges de cavallers amb domicili a Barcelona.

Rituals cavallerescs. Quan la cavalleria va esdevenir el pinacle que culminava l'ascens social a la ciutat, els seus rituals públics s'hi van fer més presents. Era notòria la cerimònia fúnebre del «córrer les armes»: genets a cavall entraven a l'espai de vetlla portant els pavesos cerimonials del difunt cap per avall i donaven voltes al cadafal funerari proferint crits de dolor.

← Pavesos funeraris de les famílies Tarré i Torres, senyors d'Almenara. Segle XV. PSMP

L'ostentació social de l'ennobliment.

A inicis del segle XVI, el nombre de persones ennoblides amb residència estable a Barcelona creixia amb força. Ostentaven la seva posició mitjançant multitud de mecanismes, des de l'auto-representació en pintures i escultures i la decoració heràldica dels seus palaus fins a la indumentària i l'exhibició pública de productes de luxe.

→ Paviment amb escut heràldic i divisa del llinatge dels Sabastida procedent de la Casa Padellàs. C. 1515. MUHBA

L'elit urbana dels prohoms

A principis del segle XIII es va consolidar un grup de famílies distingides sense vincles amb l'aristocràcia rural. S'havien enriquit amb l'activitat comercial, els matrimonis i el servei al monarca, i gaudien de prestigi i del reconeixement del veïnat. Els seus caps rebien el nom de prohoms (*probi homines*) i es van convertir en els principals beneficiaris de la constitució del govern municipal en el regnat de Jaume I. Amb el temps van evolucionar cap a la condició de rendistes i van conformar el grup dels ciutadans honrats que a principis del segle XVI va quedar gairebé equiparat a la baixa noblesa.

Les tombes singulars. Una altra forma d'ostentar la seva posició social era la construcció de sepulcres solemnes en capelles i claustres. La gran demanda va portar l'art gòtic a desenvolupar esquemes arquitectònics envoltats de capelles, inexplorats pel romànic.

↓ Urna sepulcral de Bernat Burguet, conseller de Barcelona. Inscripció: «Aquí jau Bernat Burget amb la seva muller i tres filles. La primera va ser esposa de Marimó de Plegamans, una altra de Bernat Duforc». Segle XIV. MNAC

L'adopció de l'heràldica. L'ús d'armes heràldiques pròpies, en imitació del sistema d'autorepresentació que ja usaven les famílies nobles, va esdevenir l'expressió simbòlica de la consolidació dels llinatges ciutadans que assoliren el control de les institucions municipals.

→ Armorial català. Bernat DE LLUPIÀ. 1480-1530. BC

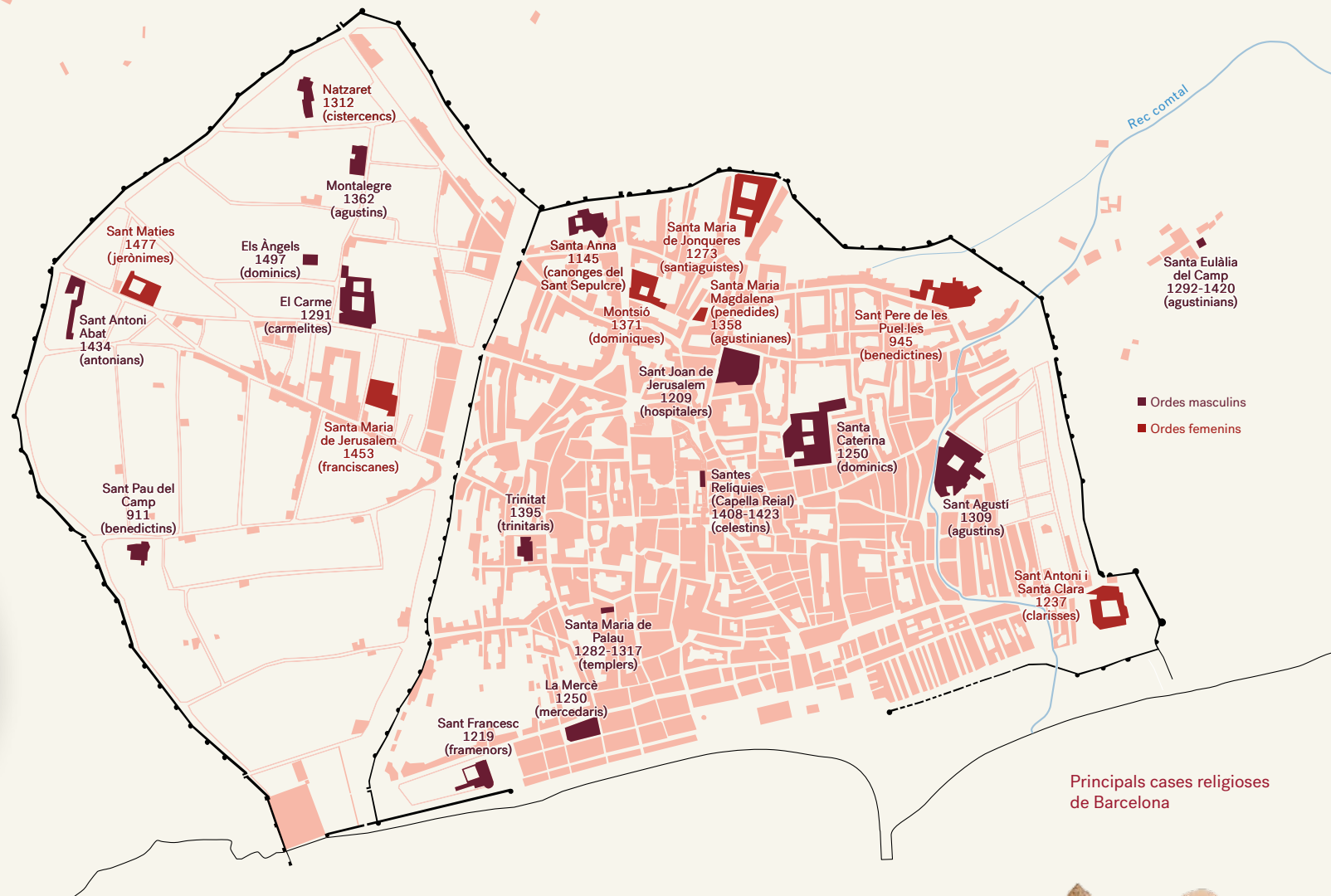
Molts clergues, frares i monges

En aquell temps, tothom tenia un parent pròxim que era clergue, frare o monja. La vida religiosa assegurava la manutenció i obria les portes als estudis i als beneficis eclesiàstics. El nou monacat urbà dels ordes mendicants, aparegut als inicis del segle XIII amb la fundació dels franciscans i dominics, va reforçar aquella inèrcia. No es posaven traves per accedir-hi. En un sol dia de 1368 professaren 28 monges al monestir de les clarisses. A la fi del segle XV el clergat representava vora un 10% de la població.

➤ Vaixel·la del convent dominic de Santa Caterina. Segle XV. MUHBA

Les cases religioses a Barcelona. Els ordes mendicants van arribar aviat a Barcelona en les seves dues branques, masculina i femenina. La predicació urbana, l'ideal de retorn a la pobresa evangèlica i les canonitzacions d'alguns membres els van fer molt populars, i això va forçar els ordes monàstics preexistents a adaptar-se al nou context. Després de l'epidèmia de pesta de 1348, els convents van proliferar fins a la saturació. L'any 1370 el rei Pere III va dictar un estatut que prohibia la fundació de noves cases religioses dins dels murs de la ciutat, però se'n continuaren erigint.

Principals cases religioses de Barcelona

Una noblesa eclesiàstica. Davant l'ideal mendicant, l'alt clergat constituïa una elit privilegiada equiparable a la noblesa. Als prelats i abats, s'hi afegia el gran nombre de canonges seculars i els rectors de les parròquies més riques. L'acumulació de càrrecs en diversos llocs dotats amb bones rendes — facilitada pel dret de delegar-ne les funcions en un altre clergue assalariat — els permetia reunir grans fortunes i residir a la ciutat.

→ Prelat i clergues acòlits en un relleu funerari. Atribuit a Gil de MORLANES, el Vell. Segle XV. MFM

Més ciutadans, nous oficis

La necessitat de mà d'obra d'una economia expansiva atreia immigrants i el creixement de la població i de la riquesa incrementava i diversificava la demanda. Hortolans, pescadors i algun pastor continuaven explotant els recursos alimentaris de l'entorn urbà, però el comerç de queviures i la demanda de productes elaborats va anar reduint el seu pes relatiu davant la població dedicada a la manufactura. Apareixien oficis cada cop més específics i augmentaven les activitats fins aleshores secundàries. Aquella societat urbana també necessitava molts serveis que requerien personal ben especialitzat.

↑ Neule de ferro forjat. Segle XV. MUHBA

↓ Retaule de sant Marc, encarregat per la confraria dels Sabaters a Arnau BASSA, per a la catedral de Barcelona. Actualment, a Santa Maria de Manresa. 1346

La producció d'instruments musicals. Cada sector que prenia embranzida n'estimulava d'altres. Fusters, estanyers i adobadors abastien, per exemple, els organers dels materials necessaris per construir els nombrosos orgues grans, mitjans i portàtils usats per a la música sacra de les esglésies i la profana de les festes palatines i privades. Mestres d'instruments de sonar i corders de viola treballaven per als ministrers i trobadors que alegraven els àpats i les festes dels poderosos.

↑ Fragment de flauta d'os o instrument d'inxa simple. Inici del segle XVI. MUHBA

↖ Guimbarda sense llengüeta. Segle XV. MUHBA

La cultura escrita: de copistes a impressors.

Des del segle XIII, el progrés de l'alfabetització i la difusió del paper van propiciar a la ciutat un públic laic receptiu al saber. El català va penetrar en àmbits fins aleshores reservats al llatí i l'occità, i va estimular una tradició literària pròpia dins la qual la història i la imatge de Barcelona es van fer un lloc. Si bé les institucions i les elits continuaven representant el seu poder sobre luxosos còdexs de pergamí, l'ús del manuscrit modest en paper es va estendre amb força. Aquesta dinàmica va continuar amb l'arribada de la impremta a Barcelona en la dècada de 1470. El primer impressor local, Pere Posa, hi assentà el nou negoci de les premses el 1481, dedicat inicialment a les obres cultes i els cartells (crides, edictes, estampes devocionals...).

→ Miniatura en la traducció catalana dels *Dictorum factorumque memorabilium*, de Valeri Màxim, feta per fra Antoni Canals el 1395. Còpia elaborada per Arnau DE TOLLÍS per encàrrec dels consellers de Barcelona. 1408. AHCB

↑ Protocol del notari barceloní Bartomeu de Requesens. 1455-1456. AHPB

El dret. La recuperació del dret romà es va consolidar al llarg del segle XIII. A més d'alguns juristes amb formació universitària, a Barcelona van proliferar els notaris coneixedors del llatí jurídic. Quasi tots els actes d'una certa transcendència generaven un document notarial i, com a garantia, el notari en guardava la versió registral als seus protocols. Aquesta pràctica s'ha mantingut fins als nostres dies i ens ha llegat uns arxius històrics excepcionals.

La salut. L'atenció de la salut constituïa un sector rellevant en la demanda de serveis. Al cim es van situar alguns metges, amb la formació teòrica universitària pròpia de l'època. Per sota, un important nombre de barbers-cirurgians, apotecaris i sanadors, instruïts pels col·legues que els havien precedit i per la lectura de textos bàsics traduïts al català, atenien els que no podien pagar els serveis d'un metge.

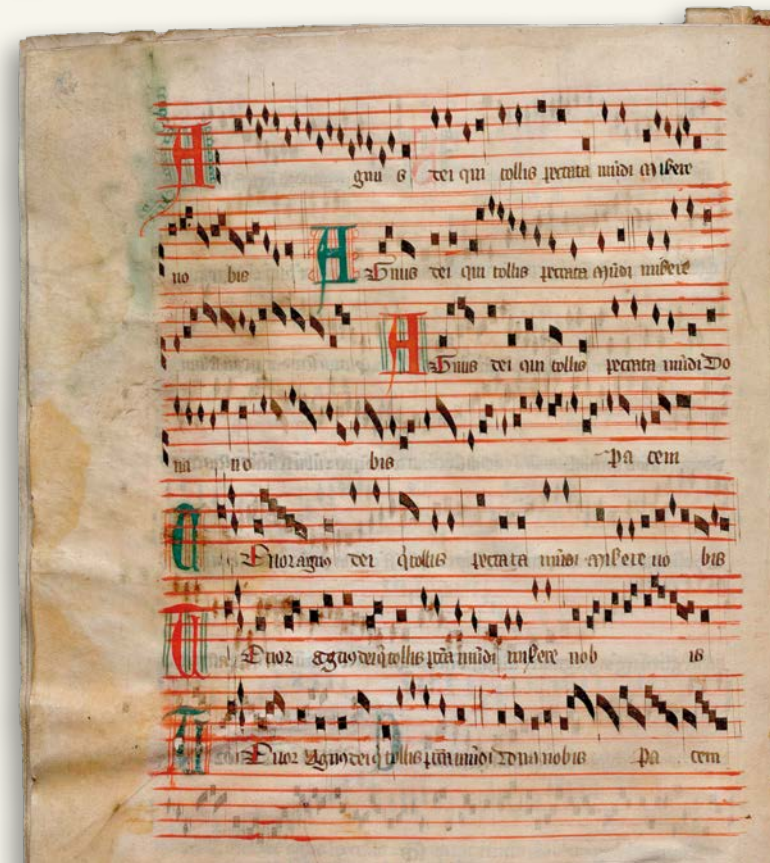
← Pots d'apotecari. Segles XIV-XV. MUHBA

La interpretació musical. A Barcelona la música era omnipresent. A la catedral, les esglésies i els convents hi sonava la música d'orgue, la polifonia, i el cant pla, que sortien a fora en les processons i els funerals. Allà topaven amb la cultura musical del carrer. Hi havia les músiques oficials dels instruments heràldics i ministrers alts, les populars de flautes i tabals, les oracions entonades pels cecs i les cançons de prostitutes, venedors i nens, que també penetraven en els espais domèstics.

← Plat amb representació d'un músic tocant probablement una xeremia. Inici del segle XVI. MUHBA

↓ Missa de Barcelona, de la Capella Reial de Martí l'Humà. Final del segle XIV. BC

La població flotant

Com a ciutat portuària, la Barcelona medieval era cosmopolita: hi confluïen mercaders i factors (delegats comercials) d'arreu de la Corona i de la Mediterrània occidental. Era pol d'atracció de gent de l'interior que hi acudia a treballar, i tenia una nombrosa població flotant d'homes disposats a enrolar-se en les tripulacions i mariners de pas. De la munió de prostitutes, moltes també eren foranes. N'hi havia que s'hi quedaven pocs dies; d'altres podien arribar a estar-s'hi molts anys.

↘ Getons de bronze. Monedes internes de companyies mercantils estrangeres, segles XIV-XVI. MUHBA

Una societat amb molts esclaus

A la Barcelona medieval hi havia molts esclaus i esclaves. A partir del segle X hi van arribar musulmans des de la frontera amb l'islam; des del segle XIV, també pagans i cristians orientals de Grècia, Euràsia i els Balcans, a més de sards; de mitjan segle XV endavant, sobretot persones negres de l'Àfrica occidental. L'any 1425, almenys un de cada deu habitants de Barcelona era esclau. Tenien categoria legal d'objecte i estaven en mans de tota mena de propietaris, que sovint els destinaven a activitats artesanals i a feines dures. La majoria s'acabaven batejant. L'any 1455 es fundà la Confraria Negra de Sant Jaume.

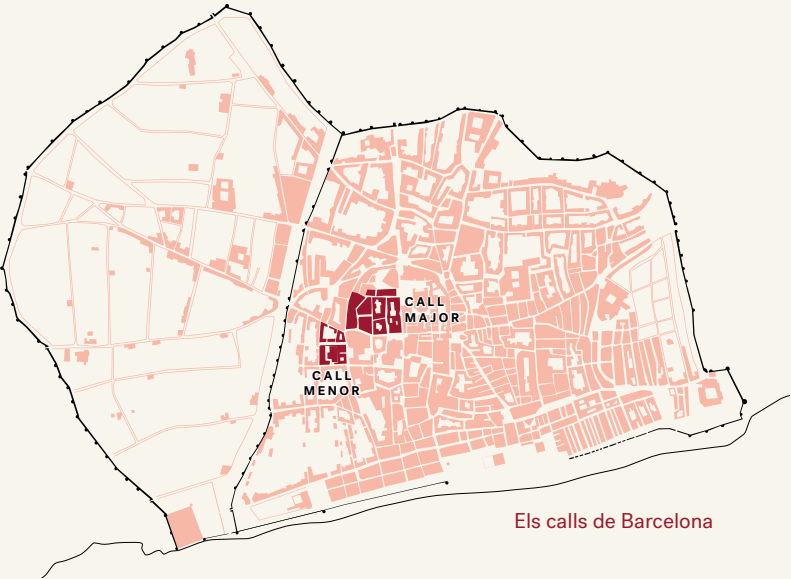
↓ Rajola amb representació d'un negre i un sarraí, les poblacions que aportaven més esclaus a Barcelona. Procedent del Palau de la família Boïl, senyors de Manises. Manises-Paterna. Segle XV. MDB

Els jueus barcelonins

A més de la població cristiana, a Barcelona vivia una minoria jueva significativa que va tenir un paper rellevant en el llançament del comerç mediterrani de la ciutat. L'aljama de Barcelona, la més gran de la Corona, va prosperar fins avançat el segle XIV augmentada per jueus fugits dels dominis del rei de França. El crèdit (no els

afectava la prohibició cristiana), el comerç i l'artesanía especialitzada (corall, argent, relligadura...) feien prosperar les seves elits, ben relacionades amb la monarquia, de la qual els jueus eren propietat i font de renda i finançament. El call de Barcelona era conegut pel seu potencial intel·lectual.

Els calls de Barcelona

Del rebuig a la massacre de 1391. Tanmateix, segons el pensament dominant, els jueus no cabien en un país cristià. El rebuig popular va créixer durant el segle XIV atiat pels predicadors amb la connivència del Consell de Cent. L'any 1391, seguint l'onada de violència iniciada a Sevilla, es van assaltar els calls de Barcelona al crit de «Baptisme o mort!». Uns tres-cents jueus hi van morir, la resta es van batejar. Molts van continuar a la ciutat com a conversos.

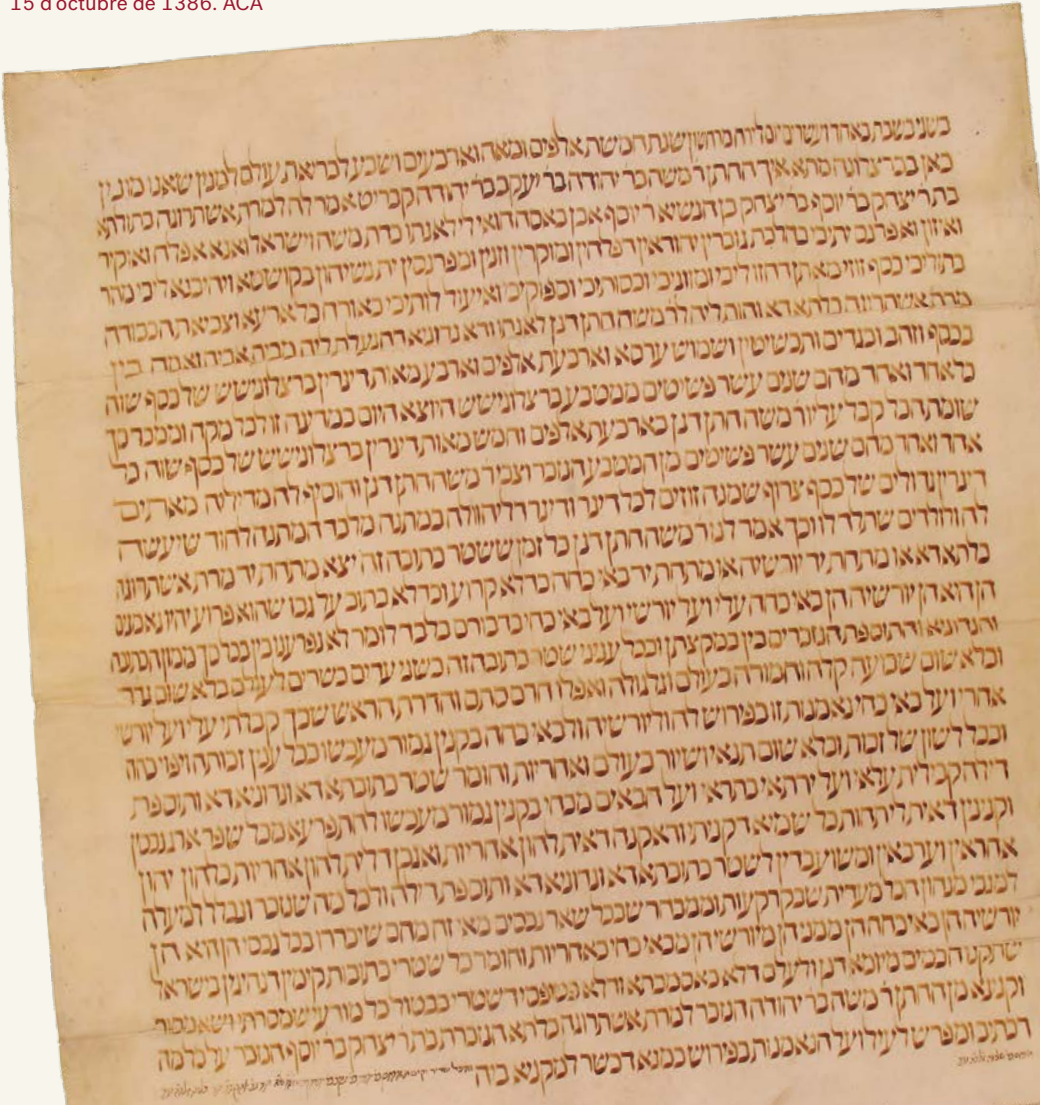
← Làpida funerària d'un jove rabi. Segles XIII-XIV. MUHBA

➤ Saler decorat amb l'estrella de David, segle XIV. MUHBA

Discriminació dels conversos. Després de 1391 el govern municipal no va consentir la regeneració de l'ajlma amb jueus vinguts de fora. Els conversos que no van marxar van procurar viure junts, concentrant-se al Call menor. Tot i ser legalment cristians, van continuar sofrint una discriminació similar a l'anterior, que encara va empitjorar arran de l'establiment de la nova Inquisició dels Reis Catòlics l'any 1487. Llavors es va iniciar una persecució directa.

↓ *Ketubah* —'contracte matrimonial' en hebreu— entre el jueu barceloní Mossé Cabrit i la seva núvia Astruga, filla d'Isaac Aben-Basa. Barcelona, 15 d'octubre de 1386. ACA

EL TEIXIT INSTITUCIONAL

La diversificada societat barcelonina s'articulava políticament a través de les seves institucions. Algunes tenien un origen remot i havien anat evolucionant, d'altres aparegueren de bell nou o es van redefinir mantenint la denominació tradicional. Les més antigues eren les de caràcter religiós. Al capdavant hi havia el bisbe i la Catedral, que havien disputat als comtes la senyoria urbana abans que l'autoritat comtal no acabés imposant-se, vers el 1140. Tres anys abans, el pacte entre Ramon Berenguer IV i Ramir el Monjo havia transformat la casa comtal de Barcelona en la dinastia reial d'Aragó, i això havia afavorit la seva política d'expansió territorial. Els prohoms barcelonins van saber aprofitar els problemes financers que les guerres ocasionaven a la monarquia per aconseguir el primer règim municipal de la ciutat.

L'església

L'Església fomentava la devoció de la població i assumia funcions assistencials. Les parròquies eren la cèl·lula organitzativa bàsica de la ciutat. El poder de la institució es fonamentava en la riquesa patrimonial, el control jurisdiccional i el paper polític de les seves dignitats. Des del seu naixement, el govern municipal va establir forts lligams amb les principals institucions eclesiàstiques, especialment amb els nous ordes mendicants. Al segle XIV, el trasllat de la cort papal a Avinyó va facilitar la negociació directa amb el cap de l'Església, però també les ingerències de la monarquia en una Església fracturada pel Cisma d'Occident. Amb el pas per la ciutat de l'aragonès Benet XIII (el papa Luna), Barcelona fou capital pontifícia de l'agost de 1409 al juny de 1410.

→ Santa Eulàlia, procedent de la porta meridional del claustre de la catedral de Barcelona. Atribuïda a Julià NOFRE (o Giuliano DI NOFRI). 1431-1435. CB

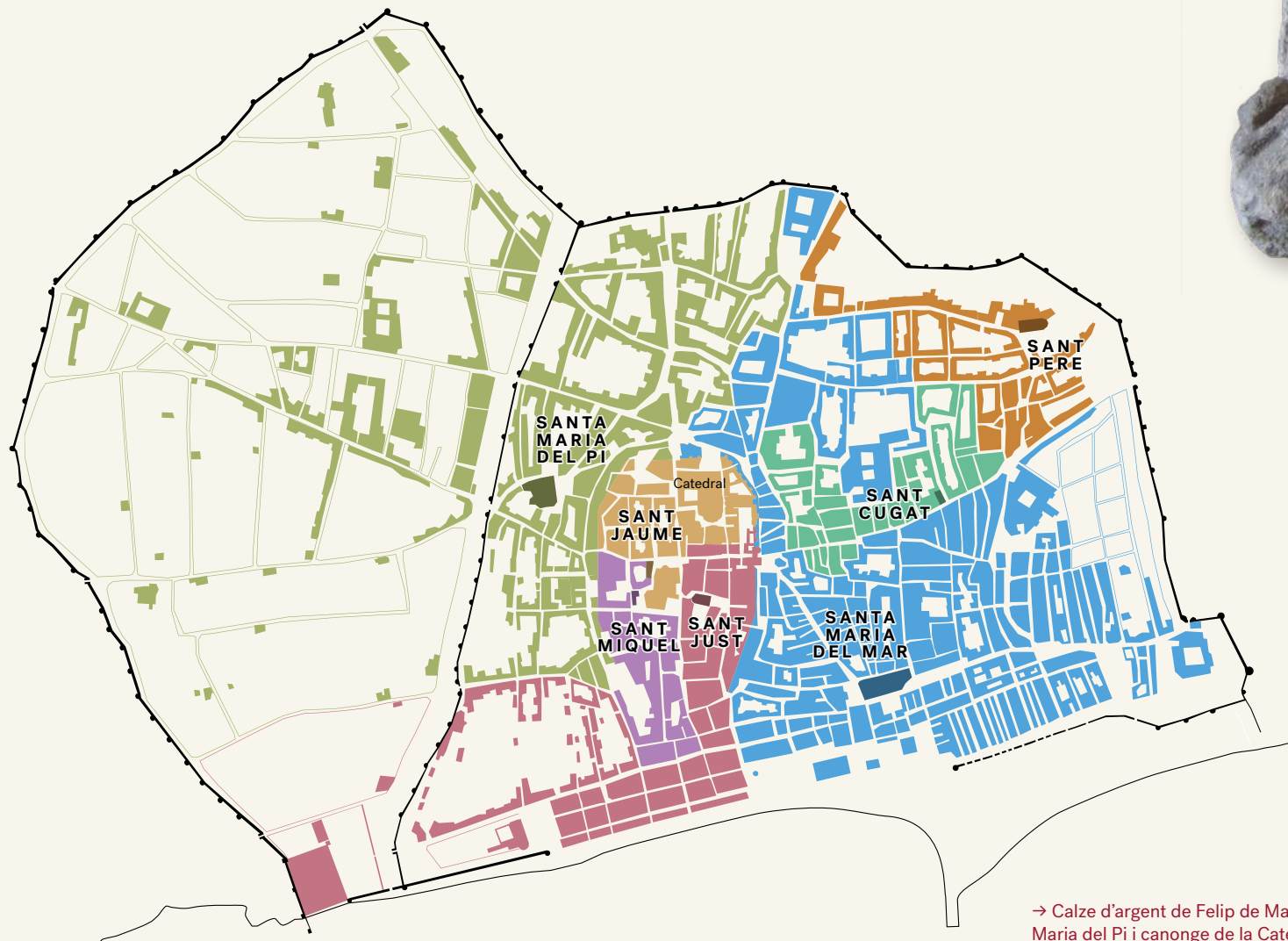
El bisbe i el Capítol de la Catedral. El bisbe, nomenat pel papa, era la màxima autoritat eclesiàstica i mantenia molta influència. Tanmateix, el seu poder polític i econòmic s'havia debilitat per la consolidació progressiva d'un actiu contrapoder intern: el Capítol de la Catedral. L'havien establert els carolingis per incrementar l'autonomia dels canonges i contrarestar així la preeminència episcopal, que va anar retrocedint davant la consolidació del poder comtal-reial a la ciutat.

← Bàcul d'aram del bisbe Arnau de Gurb. 1244-1284. CB

→ Bossa comuna, o dels Aniversaris, per contenir les pellofes del Capítol de la Catedral de Barcelona, monedes d'ús intern per remunerar els serveis dels canonges. Segles XV-XVI. CB

Les parròquies. Santa Maria del Pi. El creixement urbà va comportar la reestructuració parroquial de la ciutat. Des del segle XIII, Barcelona va tenir set parròquies. A més d'administrar-s'hi els sagraments, van desenvolupar diferents formes d'organització participades pels seus parroquians: obreries, bacins d'almoïna, confraries... Una de les que més va estendre el seus límits va ser Santa Maria del Pi, que es va veure beneficiada per la progressiva ocupació de la meitat nord-occidental del Raval.

Les parròquies de Barcelona

→ Escut de la parròquia de Santa Maria del Pi. Segle XV. PSMP

→ Calze d'argent de Felip de Malla, rector de Santa Maria del Pi i canonge de la Catedral de Barcelona. Segle XV. PSMP

→ Sant Agustí renta els peus a Jesús pelegrí, compartiment del retaule procedent de l'església del convent de Sant Agustí Vell, encarregat per la confraria dels Blanquers. Pau VERGÓS. C. 1470/1475-1486. MNAC

De confraries a corporacions d'oficis

Entrat el segle XIII, quan alguns oficis menestrals (sabaters, ferrers, paraires, etc.) van començar a tenir pes social, es van aixopugar sota l'Església per associar-se, acollint-se a l'antiga fórmula de la confraria devocional. Les confraries, a partir de la seva finalitat religiosa i assistencial inicial, van evolucionar fins a convertir-se en corporacions d'oficis, regulades per ordinacions municipals i privilegis reials. En acabar el segle XIV ja n'hi havia unes trenta-cinc a Barcelona. L'any 1453 van entrar a formar part del govern municipal. Tot i mantenir la denominació i la forma d'una confraria, moltes ja actuaven llavors com a gremis.

↑ Capsa de fusta de les relíquies dels sants Abdó i Senén, patrons de la Confraria dels Hortolans del portal de Sant Antoni. Segle XV. MUHBA

→ Reliquiari d'argent dels sants Abdó i Senén, patrons de la Confraria dels Hortolans del portal de Sant Antoni. 1410. MUHBA

La Corona, senyora de la ciutat

Després del 1140, els comtes reis havien consolidat el seu control de Barcelona, capital del comtat i propietat més important de la monarquia. A la ciutat hi tenien el palau principal —amb estances per al dipòsit de documents, armes i llibres—, la millor drassana i la seca de moneda més activa. També van escollir reiteradament Barcelona per cridar a corts els catalans. Malgrat la seva gran itinerància, els reis i reines morts a Barcelona foren tretze. La bona entesa entre la monarquia i els prohoms de la ciutat tenia un fort component econòmic: els privilegis que els monarques concedien mantenien una estricta proporció respecte als diners amb què els dirigents municipals subvenien a les seves demandes.

↖ El rei Martí I assegut al tron amb el ceptre i la corona reials. Llibre de privilegis de la cartoixa de Valdecrist. 1404. BC

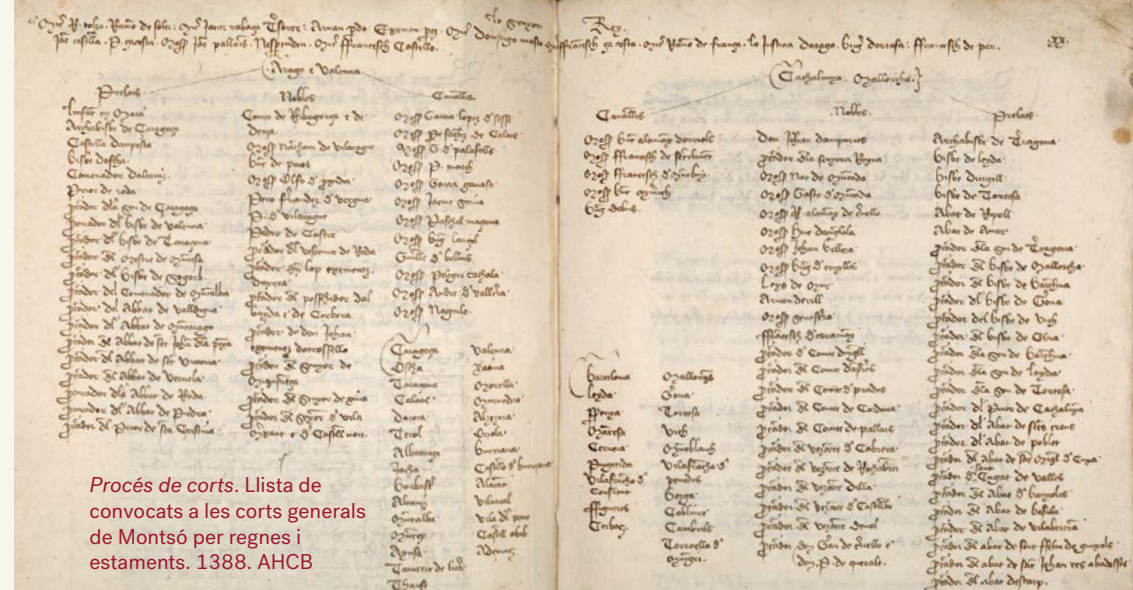

↗ Espasa reial Sant Martí. Espasa de virtut mencionada en diversos inventaris de les armes reials, decorada amb el petit relleu del sant que li dona nom. C. 1290. MAP

↘ Cimera del rei Martí I. Es col·locava al cim de l'elm del rei en la batalla. 1396-1410. CR

Barcelona, seu de l'administració reial. L'impuls organitzatiu de Jaume II (1291-1327) va marcar una fita en la lenta evolució de l'administració reial. Ara fa 700 anys va triar aquest Palau Reial Major com a seu de les dues institucions de la monarquia que no itineraven seguint els reis: la Cúria del Mestre Racional, que controlava la gestió dels oficials econòmics de la Corona, i l'Arxiu Reial. Hi romangueren més de quatre segles. Al llarg del segle XIV, el nombre de barcelonins vinculats a l'administració reial es va anar incrementant. L'any 1389 eren prou nombrosos perquè Joan I formés amb ells una branca autònoma de l'aristocràtica Confraria de la Casa del Senyor Rei. Amb l'arribada de la Casa de Trastàmara, els regnes de València i d'Aragó van aconseguir racional i arxiu propis, i Barcelona va veure's progressivament afeblida com a capital administrativa de la monarquia.

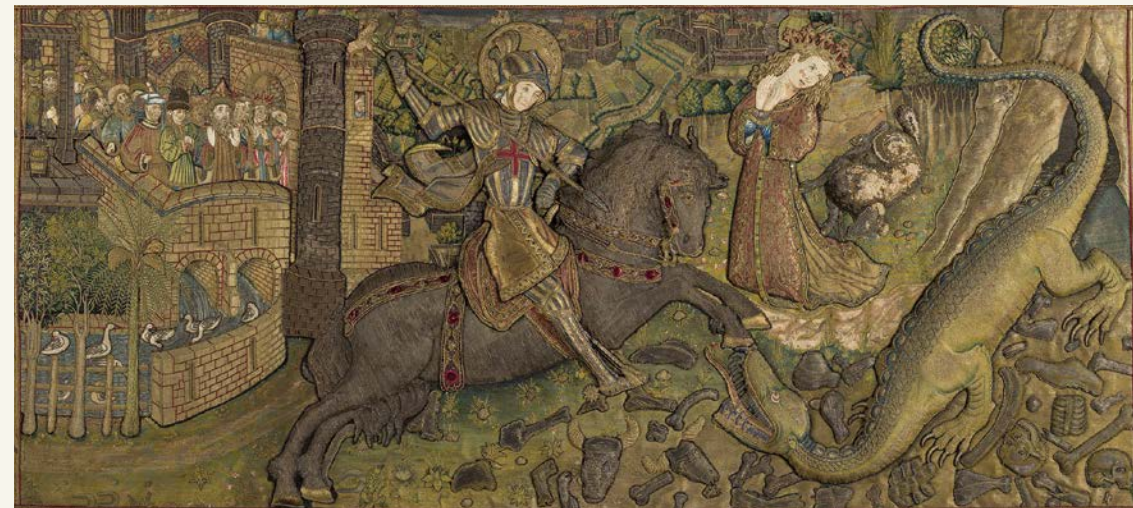

Procés de corts. Llista de convocats a les corts generals de Montsó per regnes i estaments. 1388. AHCB

La ciutat reial en les corts. El rei convocava Corts quan necessitava consell i ajut davant d'empreses difícils. S'hi reunien els tres estaments o braços: l'eclesiàstic, el nobiliari i el reial, que pactaven, a canvi de l'ajuda econòmica i militar, la legislació general del Principat de Catalunya. Barcelona encapçalava les ciutats i viles del braç reial, que de vegades també era convocat sol, en parlament. Sempre hi va tenir una influència decisiva, tant si la reunió era a Barcelona com si era a fora o si es tractava d'una convocatòria general de tots els regnes a Montsó.

Vers la capitalitat de Catalunya: la Diputació del General. En la dècada de 1360 es va crear la Diputació del General o Generalitat, amb la finalitat de gestionar els subsidis dels estaments a la Corona pactats a les Corts i els seus mecanismes de recaptació. La conformaven tres diputats —un per estament— i tota l'estructura administrativa d'òrders, escrivans i altres càrrecs. La institució, posada sota l'advocació de Sant Jordi, va començar a construir el seu palau l'any 1400, i va assolir un paper polític cabdal que consolidà la capitalitat de Barcelona.

↓ Frontal de l'altar de sant Jordi encarregat per la Diputació del General, per a la capella homònima del Palau de la Generalitat de Catalunya. Antoni SADURNÍ. 1450-1451. GC

El municipi de Barcelona

L'any 1226 els prohoms barcelonins havien aconseguit autonomia per recaptar les subvencions per al monarca, i el 1249 havien obtingut del rei Jaume I la concessió d'un primer govern municipal que va anar prenent forma fins a quedar constituït pel Consell de Cent (1265) i un executiu de cinc consellers (1274). Pere el Gran va atorgar el 1284 la perpetuïtat del règim municipal barceloní, el qual es va continuar desenvolupant, com era normal a l'època,

sota el domini de l'oligarquia que assumia les seves conselleries. A poc a poc, la ciutat va guanyar autonomia en tots els àmbits de la vida urbana, sense esdevenir, però, una ciutat estat: el monarca va retenir sempre la capacitat de modificar el règim municipal. Tot i el control de l'oligarquia rendista que l'encapçalava, la institució municipal va donar veu als mercaders, artistes i menestrals agrupats en corporacions, si bé deixant de banda la resta dels habitants.

↓ Usatges de Barcelona. Els consellers de Barcelona amb la característica indumentària vermella. Jaume MARQUILLES. 1448. AHCB

El govern municipal i les dues dinasties reials: de l'entesa a la divergència. El govern municipal estava ben disposat a col·laborar amb els comtes reis, si respectaven les franqueses i privilegis de la ciutat. La seva funció arbitral resultava essencial per mantenir uns equilibris complexos. A mesura que acumulava concessions reials, el municipi tenia més força per frenar les arbitrietats dels sobirans, potenciades per la recuperació del dret romà, que exaltava la figura del monarca. Malgrat les friccions, amb la Casa de Barcelona s'aconseguí mantenir un cert equilibri. En morir Martí I sense descendència masculina legítima, el Compromís de Casp (1412) va escollir com a rei el castellà Ferran de Trastàmara. L'enfortiment del municipi, propiciat per la debilitat inicial de la nova dinastia, va portar a l'enfrontament amb Alfons el Magnànim, que l'any 1432 va marxar definitivament cap a Itàlia. Trenta anys més tard, Barcelona s'alçava en armes contra el seu germà, Joan II.

↗ Alfons II el Liberal, de la casa de Barcelona. Jaume MATEU i Gonçal PERIS SARRIÀ. 1427. MNAC

→ Usatges i Constitucions de Catalunya. El rei Ferran II el Catòlic, de la dinastia dels Trastàmara, presideix les deliberacions del Consell Reial. 1495. BLMR

Les reines lloctinents. La reina Maria. A la Corona d'Aragó les dones no podien heretar el tron; eren reines consorts. Tanmateix, les de personalitat més acusada van ser força influents. Algunes negociaren directament amb els consellers, en qualitat de lloctinents generals dels seus marits, mentre aquests eren lluny. El que havia estat un mecanisme de substitució ocasional va esdevenir estructural en el cas de la reina Maria de Castella, muller d'Alfons el Magnànim, per la llarga absència del seu marit.

← La reina Maria de Castella, esposa d'Alfons el Magnànim, representada al Llibre de privilegis i ordinations de la confraria dels Hortolans del portal de sant Antoni. Segles XV-XVII. AHCB

⌞ Fragment d'un mapa d'Itàlia amb el regne de Nàpols sota la dominació catalanoaragonesa. Bartolomeo PARETO. 1457. BAHF

La gestió municipal i el seu finançament. Abans de la constitució del municipi, els comtes reis havien governat la ciutat amb els seus oficials: el batlle gestionava la defensa del reial patrimoni i el veguer l'ordre públic i l'administració de justícia. Aquests càrrecs no van desaparèixer, però van perdre molt de pes davant la progressiva ampliació de l'autonomia municipal. Consell i consellers van concentrar les atribucions de defensa, urbanisme, avituallament, control del mercat, ordre públic i organització laboral, exercides a través dels seus òrgans i oficials. El municipi va assumir així els serveis essencials per a la població, gestionant el bé comú de la res publica ciutadana. Per poder fer-hi front, va desenvolupar un sistema fiscal propi basat en les imposicions sobre el comerç i el consum, amb les quals finançava també l'emissió del deute públic necessari (censals morts i violaris).

↓ Dibuix que representa la pedra gravada que hi havia a la plaça del Blat, amb la distribució administrativa de Barcelona en quatre quarts. Fogatge militar. 1389. AHCB

↓ El rei Alfons el Magnànim, de la dinastia dels Trastàmara. Antonio BECCADELLI. Segle XV. BC

El rei es queda a Nàpols. L'any 1420 Alfons el Magnànim havia estat adoptat com a fill i hereu per la reina Joana de Nàpols. Tres anys més tard la reina se'n desidia i el rei Alfons havia de tornar. El 1432 el monarca decidí reprendre la seva aventura italiana, que va culminar deu anys més tard amb la incorporació del Regne de Nàpols. El monarca hi va romandre fins que va morir (1458)

i no va visitar mai Barcelona en aquells vint-i-sis anys. La seva adhesió al repartiment d'Itàlia fixat pel Tractat de Lodi de 1454 queda reflectida en els fragments d'aquest mapa inèdit.

L'escut de la ciutat. Durant el primer terç del segle XIV, obtinguda ja la perpetuïtat del règim municipal, el Consell va començar a sentir la necessitat d'autorepresentar-se heràldicament. Adoptà aleshores com a armes distintives l'escut quarterat que encara manté. S'hi combinen els senyals propis de les dues institucions que l'havien senyorejada fins llavors: la Catedral (creu) i la Casa comtal reial (barres).

← Nou escut quarterat de Barcelona en un carreu del convent de Santa Caterina. Segle XIV. MUHBA

↙ Xapa de cavall dels serveis municipals, amb l'escut quarterat de Barcelona. Segle XV. MUHBA

Estratègies territorials del Consell de Cent.

L'autonomia municipal es projectà cap a l'exterior en el control directe de territoris estratègics, sobretot per proveir-se de blat i obtenir rendes. A finals del segle XIV la ciutat va adquirir una quinzena de baronies, de les quals es va convertir en senyora feudal. Alhora, i amb la connivència d'una monarquia endeutada, la ciutat va començar a incorporar poblacions del patrimoni reial com a carrers de Barcelona. Aquestes poblacions buscaven evitar el control dels creditors del rei, o de la noblesa i l'Església. El carreratge les situava sota l'empara dels privilegis i les exempcions de la ciutat. L'any 1485 ja n'hi havia com a mínim 73 d'incorporades.

Barcelona i les altres ciutats i viles.

Barcelona competia amb altres ciutats i poders senyorials de la resta de Catalunya i d'Aragó, València i Mallorca. Les tensions eren constants, i el govern municipal dirigia una intensa activitat diplomàtica per intentar imposar els seus interessos. També hi havia, però, moments de cooperació, sobretot quan calia oposar-se a actuacions dels monarques o defensar el comerç marítim i la integritat de les fronteres comunes. L'any 1434 la ciutat arribà a enviar 272 correus a autoritats de tot arreu de la Corona.

→ *Libre de l'offici de la almudacafía de la ciutat de València.* Llibre remès per la ciutat de València el 1371 a petició dels consellers de Barcelona. AHCB

UNA ÈPOCA DE PUIXANÇA

Malgrat les fams, les guerres i els episodis successius de pesta negra (des de 1348) que van afectar dramàticament la població i l'economia, Barcelona va mantenir al llarg de la baixa edat mitjana una tendència general de fortalesa econòmica que es va prolongar fins a mitjan segle XV. La immigració compensava amb rapidesa les mortaldats i mantenia la població ciutadana al voltant de la xifra dels 30.000 habitants, als quals se sumaven la gent de pas i la població marginal. El comerç marítim actuava com un motor constant de dinamització que estimulava la producció manufacturera, saba vital de l'economia ciutadana. Corria la moneda i també el crèdit, essencial per finançar els projectes més ambiciosos, tant privats com públics. Els espectaculars edificis gòtics aixecats per la ciutat al llarg del període n'eren el reflex que encara avui perdura en bona part.

Mapamundi català.
Atribuit a Pere
ROSSELL. C. 1463. BEU

Les estratègies productives

Barcelona era un centre artesanal i manufacturer important. La producció dels seus obradors es destinava sobretot al mercat local per cobrir les necessitats quotidianes (ceràmica, objectes de metall, materials de construcció...), però sense perdre de vista l'horitzó del lucratiu comerç regional i internacional. Entre les manufactures particularment abocades a l'exportació hi havia la dagueria, els cuirs, el corall i, sobretot, la draperia.

↑ Xaropera amb decoració en verd i manganès. Segle XIII. MUHBA

← Servidora amb decoració en verd i manganès. Segles XIII-XVI. MUHBA

↓ Exvot d'argent i motlle d'argenter per a la fosa d'exvots d'ulls de Santa Llúcia. Segles XIV-XVI. MUHBA

Diversificar i reaprofitar. La producció es va anar diversificant, sobretot en el ram del tèxtil. Certes manufactures, com els fustans, decaigueren; d'altres, com la sederia, floriren al segle XV. Mentrestant, pellers, corredors de coll i ferrovellers animaven el mercat de segona mà: apedaçats, sargits o restaurats, els objectes continuaven en ús.

→ Teixit de cotó i lli de producció local. Segle XVI. CDMT

→ Vitral amb representació de l'ascensió de Crist, procedent de l'església de Santa Maria del Mar. Primera meitat del segle XIV. PSMM

La producció artística. L'arquitectura barcelonina del que anomenem període gòtic concentrava la decoració escultòrica en punts rellevants com els portals i capitells. Les capelles també tenien retaules, talles i sarcòfags amb imatges jacents. L'art dels forjadors es manifestava en les reixes, llànties i canelobres, i el dels argenteros als reliquiars i la vaixel·la litúrgica. Sorpren la varietat de materials i formes, esperonada per l'arribada d'obres importades i de mestres estrangers, i pels viatges dels locals. Gairebé tot el vessant profà d'aquella delicada producció s'ha perdut.

← Maredeu, talla de fusta. Segon quart del segle XIV. Taller de Jaume CASCALLS. MFM

El comerç, motor de l'activitat

A més d'exportar produccions locals, la ciutat es va especialitzar en la redistribució d'articles de luxe (corall, ceràmica fina...) i de drogues i espècies orientals. Comerciava, sobretot, amb les illes mediterrànies i Tunis, però també mantenia sòlids vincles de llarga distància amb l'orient mediterrani, especialment amb Síria i Egipte. Alhora, la ciutat també importava molts productes bàsics, com els cereals de Sicília o el Llenguadoc. Barcelona estimulava els altres ports de la Corona, i va esdevenir una plaça mercantil i financera amb multitud de societats comercials, creditícies i asseguradores.

Les marques de mercader. Per poder controlar els moviments a l'hora de la càrrega i la descàrrega, o reclamar en cas de sinistre, calia mantenir identificades les unitats de transport i protecció de les mercaderies (sacs, fardells...). En el cas dels líquids, es marcaven els seus contenidors ceràmics. Altres productes, com el sucre, adoptaven formes concretes que facilitaven l'envasat i el transport.

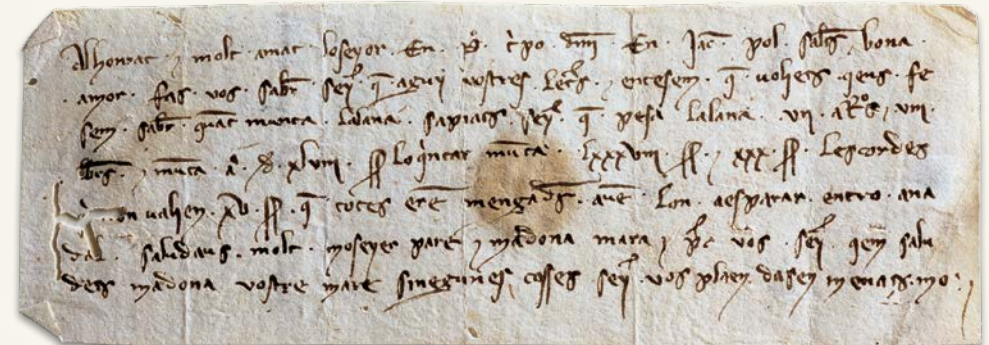
➤ Safata d'importació, procedent de Síria o Egipte. Segle XIV. MUHBA

➤ Gerra d'importació, procedent d'al-Andalus. Segles XIII-XVI. MUHBA

➤ Alfàbia valenciana amb marques de mercader, trobada a Barcelona. Segle XV. MUHBA

➤ Rajola feta per encàrrec amb marca de propietari. Segles XV-XVI. MUHBA

➤ Carta amb informació sobre els preus de la llana i les cordes enviada per Jaume Pol a Pere Tripó, mercader de Barcelona. 1316-1322. CB

La gestió dels negocis. L'activitat comercial era lucrativa, però també complexa i arriscada. Una gestió acurada resultava imprescindible. Els mercaders passaven moltes hores portant la comptabilitat dels seus negocis i escrivint cartes per conèixer els preus i els productes més demanats a cada lloc, la presència de pirates i bandolers, el risc d'incautació de les mercaderies per les autoritats locals, etc.

→ Teixit de luxe d'importació fet en seda i or. 1450-1500. MDB

El tràfic comercial. El transport de mercaderies es feia preferentment per l'aigua. A diferència de les ciutats italianes, Barcelona no va establir línies públiques de navegació; el tràfic comercial es va mantenir com una activitat privada. Tanmateix, monarquia i Consell tractaren sempre de protegir-lo, per la riquesa que generava. Diverses ordinacions proteccionistes afavorien els barcelonins, i al segle XV algunes, com les de 1435, 1452 i 1458, arribaren a prohibir l'ús d'embarcacions estrangeres.

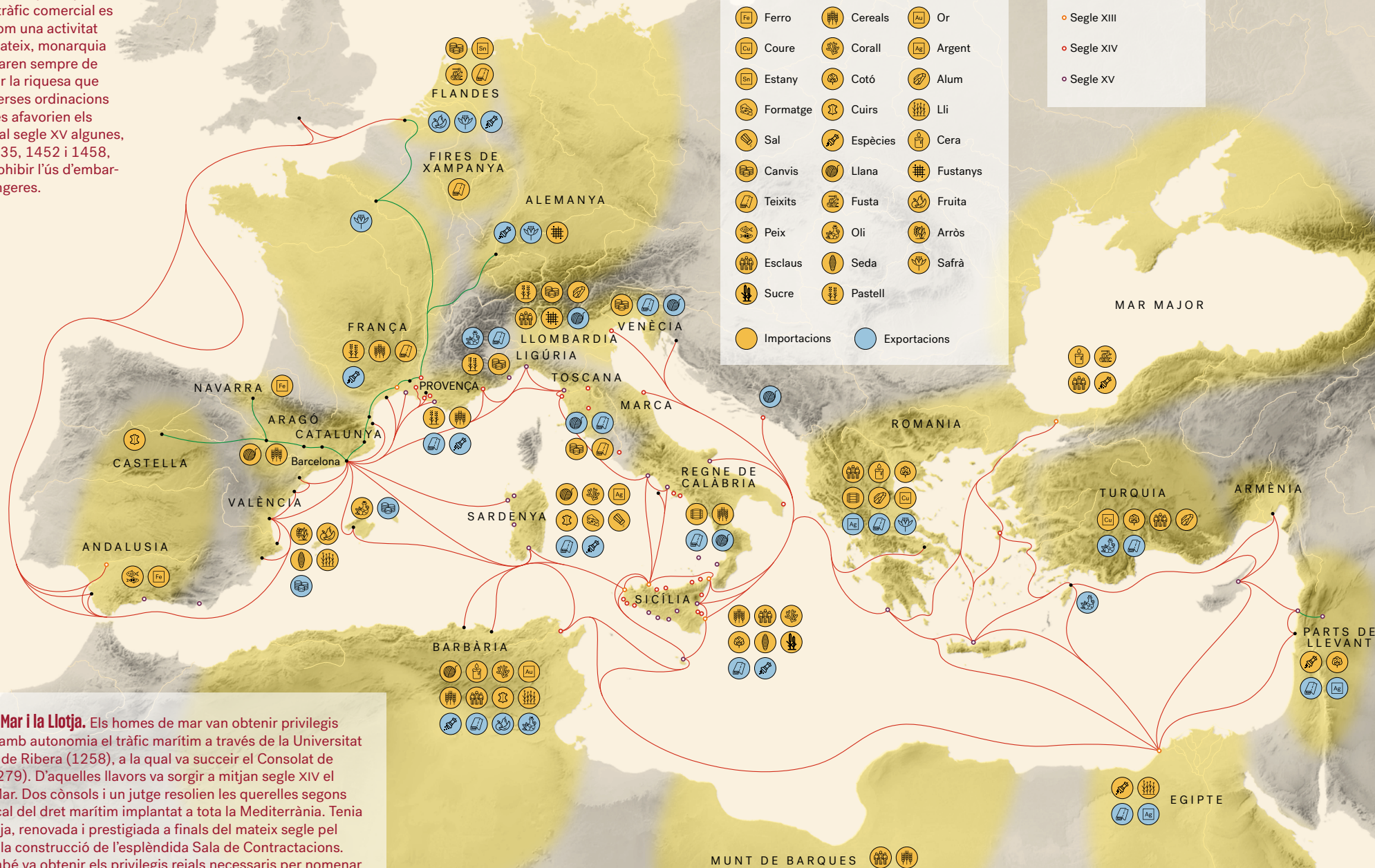
El Consolat de Mar i la Llotja. Els homes de mar van obtenir privilegis per gestionar amb autonomia el tràfic marítim a través de la Universitat dels Prohoms de Ribera (1258), a la qual va succeir el Consolat de Mercaders (1279). D'aquelles llavors va sorgir a mitjan segle XIV el Consolat de Mar. Dos cònsols i un jutge resolien les querelles segons l'adaptació local del dret marítim implantat a tota la Mediterrània. Tenia la seu a la Llotja, renovada i prestigiada a finals del mateix segle pel municipi amb la construcció de l'esplèndida Sala de Contractacions. Barcelona també va obtenir els privilegis reials necessaris per nomenar cònsols ultramarins a l'estranger i tutelar així directament la seva expansió comercial. Al segle XV ja n'hi havia una seixantena.

Grans àrees comercials i rutes marítimes i terrestres del comerç internacional de Barcelona. Segles XIII-XV

Ferro	Cereals	Or
Coure	Corall	Argent
Estany	Cotó	Alum
Formatge	Cuir	Lli
Sal	Espècies	Cera
Canvis	Llana	Fustanys
Teixits	Fusta	Fruta
Peix	Oli	Arròs
Esclaus	Seda	Safrà
Sucre	Pastell	
Importacions	Exportacions	

Cònsols d'ultramar designats per la ciutat de Barcelona

- Segle XIII
- Segle XIV
- Segle XV

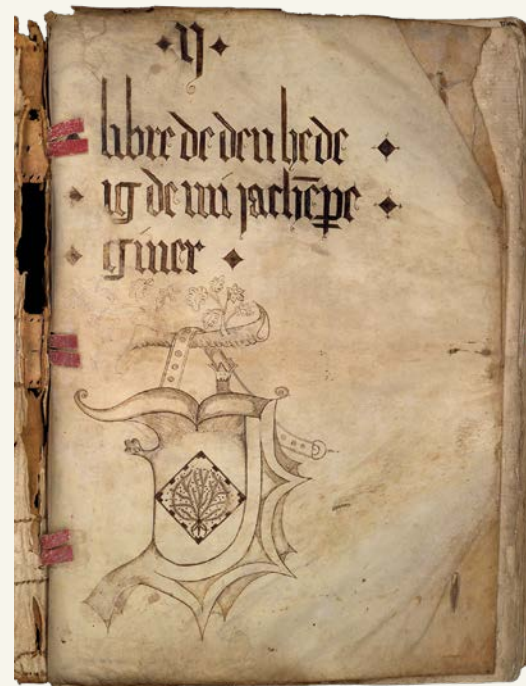

La moneda i el crèdit

Catalunya tenia una economia amb una estesa circulació monetària. A l'encunyació local de diners de plata s'hi van afegir el croat (12 diners) el 1285 i el florí d'or (132 diners) l'any 1346. També corria moneda forana. Els canviadors en fixaven les equivalències, però el volum i l'agilitat de transferència de la moneda resultaven insuficients i el recurs al crèdit era habitual. El facilitava en gran part la banca, que també es dedicava al canvi i al gir, rebia dipòsits i participava en inversions. El municipi recorria regularment al crèdit per fer front a les peticions reials i a les despeses derivades de l'exercici de les seves competències. L'any 1401, el nivell d'endeutament assolit va portar els consellers a crear un banc municipal, per millorar les condicions de finançament i reduir així el deute, aprofitant el context de bonança econòmica.

→ Florí aragonès del rei Martí l'Humà de la seca de Sicília. 1346-segle XV. MUHBA

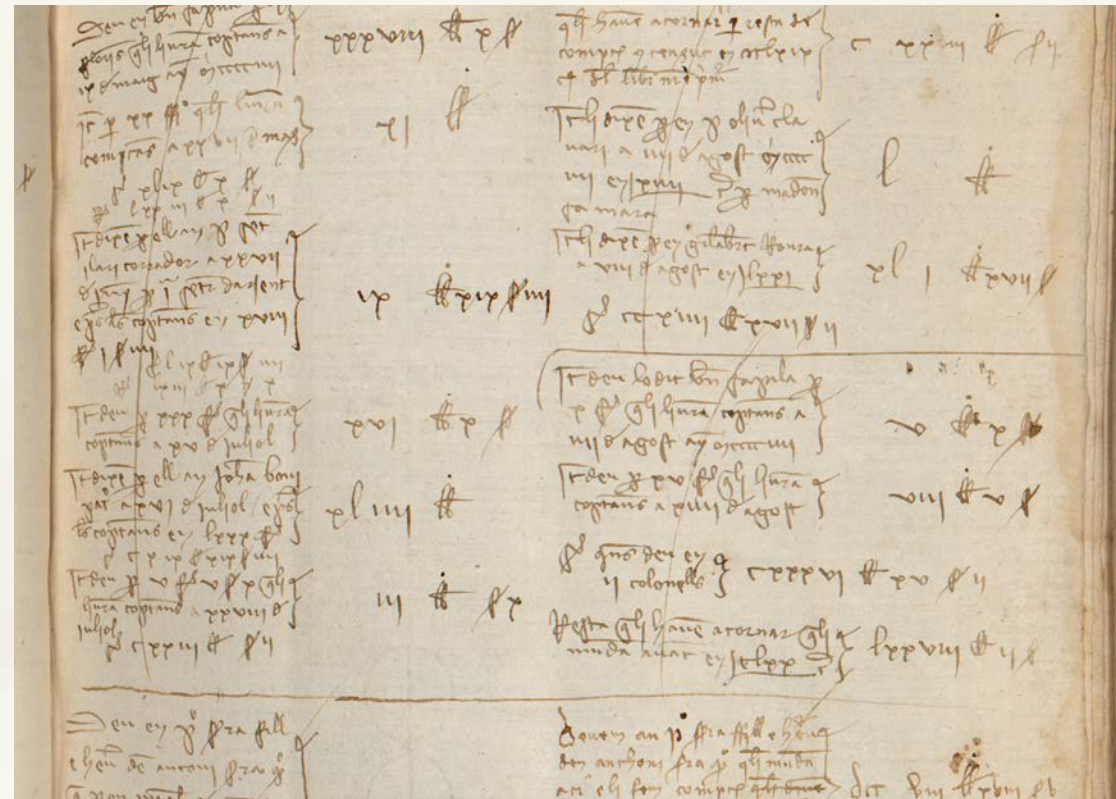
↘ Cofre ferrat amb pany reforçat per contenir diners i objectes de valor. Segle XIV. MUHBA

La Taula de canvi, primer banc públic d'Europa. La Taula de canvi era el banc del municipi de Barcelona. Aprofitant la desconfiança generada per les fallides bancàries de 1381, aviat es va convertir en la principal entitat financera de Catalunya. Calia dipositar-hi les quantitats immobilitzades per litigis, pagaments ajornats, tutories, etc., alhora que acceptava impositcions voluntàries. No pagava interessos, però garantia els dipòsits. Només concedia crèdit al municipi.

← II llibre de deu he deig de mi, Jachme Pere Giner. Segon llibre major de Jaume Pere Giner, banquer de Barcelona. 1442-1461. AHCB

↓ Tercer llibre major de la Taula de canvi de Barcelona. Inici del segle XV. AHCB

La contenci3 del malestar

La doctrina moral imperant considerava que les desigualtats socials eren voluntat de Déu, per facilitar la salvaci3 de les ànimes a través de l'exercici cristià de la caritat. Desenes d'institucions benèfiques i moltes persones ajudaven amb ella a contenir el malestar dels més pobres. La pau social era una condici3 necessària per a la bona marxa de l'economia, i el descontentament popular un perill latent que podia donar lloc a episodis tan violents com l'assassinat de Bernat Marquet (1258), la conjura de Berenguer Oller (1285) o els aldarulls que seguiren l'assalt als calls jueus de 1391. El Consell usava diversos mecanismes per tractar d'evitar-lo. La regulaci3 i subvenci3 del proveïment alimentari i la política de beneficència eren els més efectius i propagandístics.

El control del mercat. El municipi subvencionava la portada de blat, perquè el pa cobria fins al 70% dels requeriments alimentaris de les classes populars i les caresties solien acabar en avalots. Altres productes de consum, com la carn, l'oli, el peix, el vi o la llenya també restaven sota la regulaci3 municipal però sense subvenci3 pública. De la mateixa manera, el Consell arbitrava en matèria de relacions laborals.

↓ Llibre de l'administrador de les places. 1378-1517. AHCB

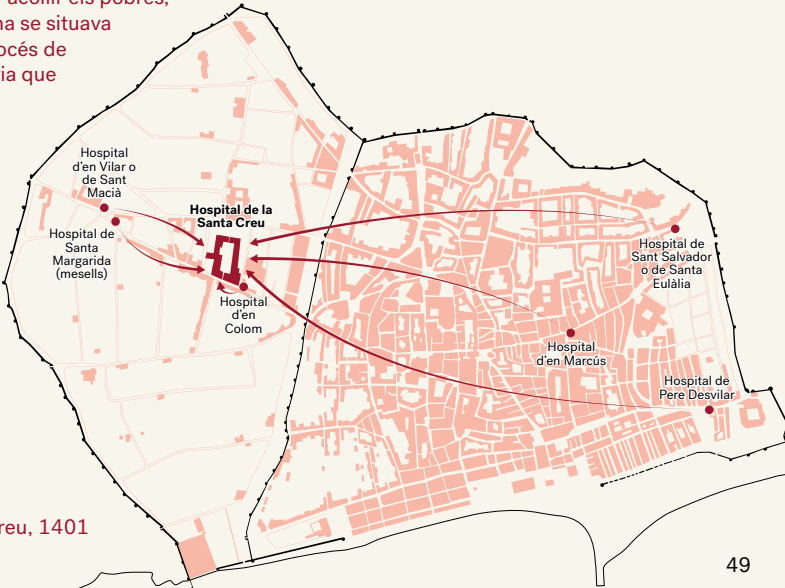

← Llibre Antic de l'Hospital d'en Pere Desvilar. 1308-1427. HSCSP

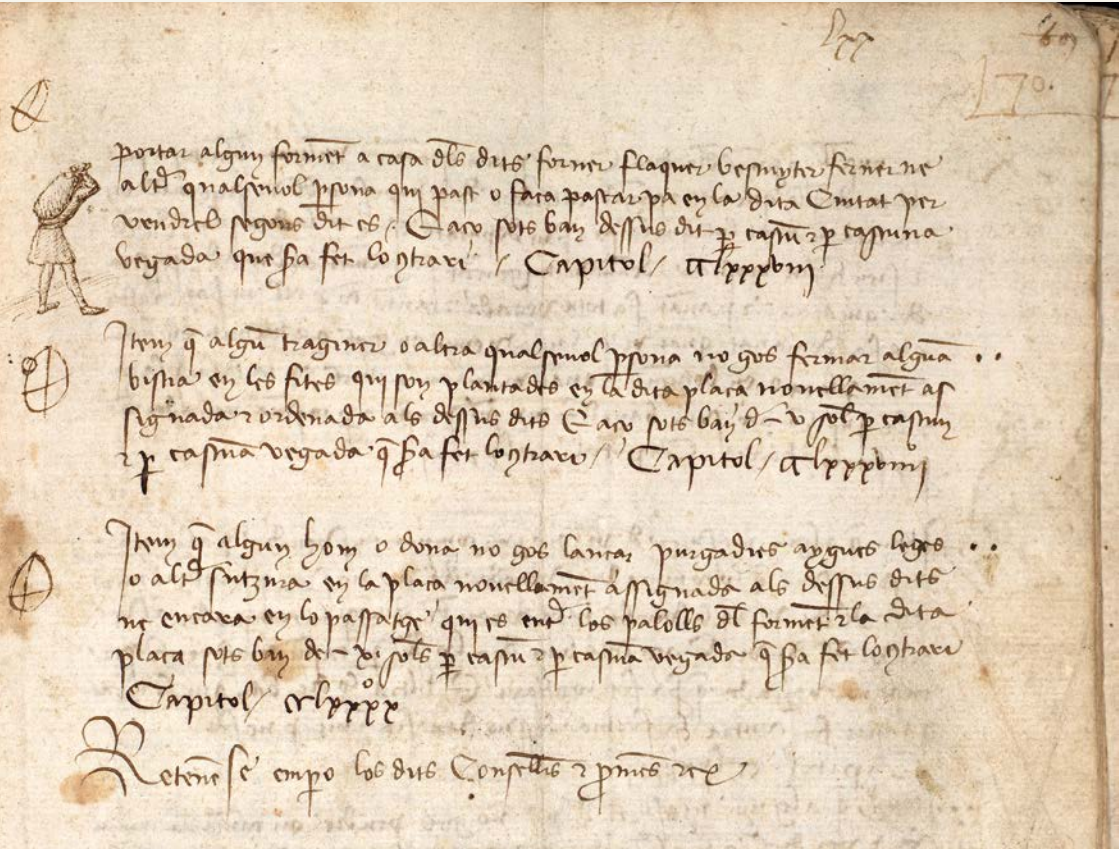
↓ Llibre d'entrades de malalts amb l'escut de l'Hospital de la Santa Creu. 1484-1492. BC

La política assistencial. En acabar el segle XIV Barcelona disposava de sis hospitals. Eren institucions d'instal·lacions mínimes i finances insuficients. El 1401 les autoritats municipals i eclesiàstiques decidiren fusionar-les en l'Hospital de la Santa Creu. La gran corporaci3, millor administrada i amb gran suport econ3mic del municipi, fou dotada d'un nou edifici digne i capaç per acollir els pobres, orfes i malalts. Barcelona se situava així al capdavant del procés de concentraci3 hospitalària que s'estengué per Europa.

Hospitals fusionats en l'Hospital de la Santa Creu, 1401

EL COL·LAPSE D'UN MODEL

L'any 1457, l'humanista castellà Alfonso de Palencia es meravellava amb l'aspecte d'una Barcelona que «resplandecia con increíble aparato». A la Llotja, però, un mercader va advertir-lo que la ciutat que ell veia no era sinó l'ombra del que havia estat. La crisi econòmica, iniciada a mitjan segle, potenciava els conflictes d'interessos, que el 1462 van esclatar en una llarga guerra civil. La dècada de conflicte va deixar la ciutat exhausta. El viatger alemany Jeroni Münzer ho confirmava l'any 1494: Barcelona havia arribat a l'apogeu quaranta anys abans, fruit del comerç, i després la mercaderia s'havia desplaçat cap a València. Tot i la seva riquesa acumulada, la ciutat semblava morta —deia— en comparació amb el que havia estat. No tots els àmbits econòmics van patir, però, amb la mateixa intensitat.

La ruptura dels equilibris

A mesura que avançava el segle XV, la rivalitat entre l'elit rendista i la massa de menestrals havia anat augmentant. El creixement de les tensions s'havia reflectit en la constitució de dos partits antagònics: la Biga —el partit de les elits— i la Busca —el partit dels artesans. A la dècada dels anys cinquanta, amb la greu crisi econòmica i el rei lluny, l'enfrontament encara va empitjorar. Per minimitzar l'oposició de l'oligarquia que controlava el municipi, la Casa de Trastàmara va donar suport a la Busca. La intervenció del govern municipal per part del lloctinent general, Galceran de Requesens, va provocar l'any 1453 tot un seguit d'episodis violents que deixaven entreveure el col·lapse al qual s'aproximava perillosament el model urbà barceloní.

La implosió: deu anys de guerra civil

L'empresonament de l'hereu de la Corona pel seu pare, Joan II, va trencar la legalitat catalana i va propiciar que les tensions acumulades a Catalunya en general i a Barcelona en particular esclatessin finalment en la guerra civil (1462-1472). La Diputació del General i el Consell de Cent es van aliar per esdevenir el Consell del Principat, a fi de guiar l'enfrontament amb un rei que, al seu parer, ja no els representava. Van escollir tres reis consecutius per governar i comandar l'exèrcit: Enric IV de Castella, Pere de Portugal i Renat d'Anjou. Barcelona, a través de la Taula de canvi, va tenir un paper cabdal en el finançament de la guerra. El 1472, després d'un any de setge, la ciutat es va rendir. La Capitulació de Pedralbes va conduir, però, a pactar una pau acceptable amb Joan II.

Paine pour joie. Davant la renúncia d'Enric IV de Castella, consellers i diputats del General van girar els ulls vers Pere de Portugal, net de Jaume d'Urgell. Tanmateix, les seves formes de príncep renaixentista educat a Portugal i Castella, i la derrota a la batalla de Calaf, aviat el van distanciar del país. Entre els vestigis deixats pel seu breu regnat (1464-1466) hi ha les restes de la seva reforma del Palau Reial Major. Hi va introduir per tot arreu la seva divisa, *Paine pour joie*, també retolada a la fulla de la seva espasa cerimonial i als paviments pintats per Jaume Huguet al nou retaule de la Capella Reial.

→ Llinda de finestra amb la divisa del Conestable, *Paine pour joie*. 1465-1466. MUHBA

← Bombarda de bronze i bales de pedra del castell de Pijoort. Segle XV. MDVA

BARCELONA DESPRÉS DE LA GUERRA CIVIL

La postguerra fou difícil i propicià els canvis que es van succeir a partir de les Corts de 1480-1481: transformació progressiva del lloctinent general en un governador territorial o virrei i arribada de nobles castellans per ocupar els llocs clau de l'administració reial; instal·lació de la Inquisició castellana com a instrument de control; reforma del consistori i d'altres organismes municipals perquè els nobles i els representants dels oficis poguessin accedir-hi...

En el pla econòmic, la producció manufacturera i el comerç van començar a donar senyals d'una recuperació incipient, sense atènyer, però, els paràmetres de la puixança anterior.

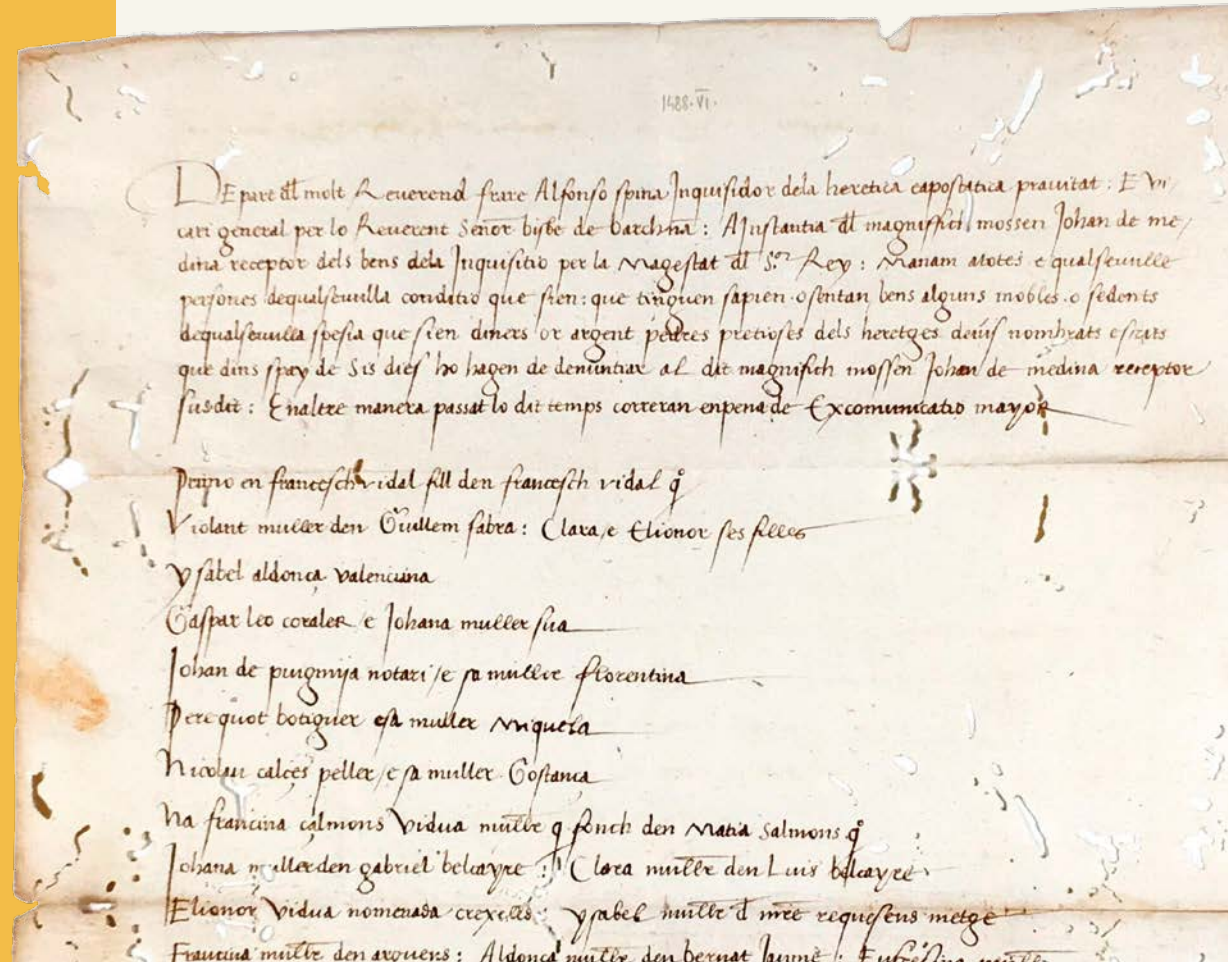
→ Primera relació oficial dels condemnats per la Inquisició de Barcelona. Abril de 1488. ACA

L'absentisme reial: els lloctinents virreis

Amb Ferran II va tornar l'absència física i política dels monarques. Sota la denominació tradicional de lloctinent general va aparèixer a Barcelona la nova figura del virrei. Amb nomenament de tres a cinc anys, sotmès al rei i mal retribuït, exercia les potestats reials no assignades a oficials ordinaris, inclosa la capitania general dels exèrcits (1512). Sovint nobles castellans desconexors de l'entramat legal i del laberint local de faccions, hagueren d'afrontar aspectes tan sensibles com l'ordre públic o les caresties, que degradaren amb rapidesa la seva imatge.

El reforç del control polític: la nova Inquisició

Per extirpar l'heretgia dels conversos jueus, els reis Ferran II i Isabel van obtenir de la Santa Seu la facultat de nomenar inquisidors. Hi cercaven també un instrument per esberlar l'oposició als seus designis polítics. Les autoritats civils i religioses de Barcelona i Catalunya s'hi van resistir de manera unànime. Al·legaven que Barcelona tenia inquisidor propi. Després de tres anys de lluita, els consellers i els diputats del General hagueren de claudicar per imposició papal. El 20 de juliol de 1487 prestaven jurament d'afavorir l'activitat de l'inquisidor Alonso Spina.

Nomina o matricula dels Ciutadans honrats de Barcelona desfruits e continuats en lo privilegi mltuar per lo Reg nostre Senyor als dits Ciutadans atorgat

mclb

o Bernat Joan capila	o Guerau catorra e
o Pere gregos	o Miquel catorra son jerma
o Pere lull	o Dionys pan e
o Galceran cestrada	o Janma pan ion jerma
o franc de vall secha	o Janma de nauel
o franc queralt	o Galceran fualler
o Pere Joan dions	o Pere squerit
o Pere d'atorcent	o Matheu pinades
o Joan baltida	o franc est sant iust
o franc est franc doctor	o Miquel de sos
o franc est marquet	o Guillem ramon soler e
o Joan berenguer aguilat	o Miquel soler ion jerma
o franc est de marimon	o Perot miquel
o Joan benet zos e miquel zos son jerma e lur nebot fill den Galceran zos	o Joan pinades
o Arnau roger dusay e	o Lluís gibert els sermans
o Bernat dusay son jerma	o Thomas miquel d'azpug
	o Perot miquel onofa d'malla
	o franc est ballester

La reforma del règim municipal

A finals del segle XV, les mesures ratificades per Ferran II van adaptar el govern municipal i altres organismes a una societat que havia canviat. L'accés previ de molts ciutadans a la condició de cavaller va permetre l'equiparació jurídica entre els ciutadans honrats i la baixa noblesa (1510), i va preparar la integració dels nobles al règim municipal (1516). Menestrals i artistes també van obtenir aleshores representació al consistori, alternant-se en l'ocupació de la cinquena conselleria.

← Matricula de ciutadans honrats de Barcelona. 1510. AHCB

Els esforços per redreçar el comerç

A partir de 1480 la política reial i la municipal van protegir amb nous aranzels la producció i comercialització de productes estratègics (draps, cuirs, corall...), van sanear la moneda i van afavorir l'exportació. La liberalització de les assegurances marítimes va facilitar que alguns mercaders comencessin a negociar amb productes com el sucre i els esclaus negres. Barcelona es va convertir en el centre de capitalització i assegurança de les expedicions catalanes a l'Atlàntic ibèric i africà.

← Moneda de Ferran II el Catòlic. 1493-1516. MUHBA

↓ Carta portolana amb la representació de la Mediterrània, mar Negra inclosa, i l'Atlàntic nord-oriental. Pietro RUSSO. 1508. MMB

UN NOU MÓN, UN ALTRE TEMPS

La mort de Ferran el Catòlic posava fi a una època. Catalunya, com la resta de territoris de la monarquia, s'integrava en l'immens imperi dels Habsburg de la mà de Carles I, ja proclamat emperador quan les corts li van jurar fidelitat. Convertida en una província governada per un virrei sota la tutela d'un dels consells dels Àustries (Consell d'Aragó), la seva capital va perdre la centralitat política mantinguda en els segles anteriors. L'exclusió de Catalunya de l'expansió americana no havia estat casual. Ferran II havia optat per aplicar als nous dominis l'ordre de Castella, més favorable als interessos de la monarquia que no el sistema

pactista català consolidat per la constitució «Poc valria» o Constitució de l'Observança, de 1481.

Barcelona hagué de reinventar-se, doncs, com a capital regional mediterrània en el context del desplaçament de la puixança econòmica vers l'Atlàntic. Ho va fer lluitant per preservar l'autonomia municipal, fonamental per mantenir actives les bases productives, comercials, creditícies i socioculturals en els temps menys favorables de la nova era.

↓ Vista de la Barcelona tardogòtica. Gravat basat en el dibuix de J. C. Vermeyen, de 1535. Georg BRAUN i Joris HOEFNAGEL, 1567. AHCB

Barcelona capital mediterrània. La metamorfosi medieval, segles XIII-XV

EXPOSICIÓ

Març a octubre de 2019

Organització i producció: MUHBA - Museu d'Història de Barcelona. ICUB, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona

Direcció del projecte: Joan Roca i

Albert i Mònica Blasco i Arasanz

Coordinació: Mònica Blasco i Arasanz

Comissariat: Ramon J. Pujades i

Bataller

Assessors: Ivan Armenteros Martínez, Vicent Baydal i Sala, Julia Beltrán de Heredia Berceo, Stefano Cingolani, Albert Cubeles i Bonet, Joan Domenge i Mesquida, Daniel Duran i Duelt, Gaspar Feliu i Montfort, Ramon Grau i Fernández, Eduard Juncosa i Bonet, Tess Knighton, Jordi Morelló i Baget, Immaculada Muxella i Prat, Miquel Pérez Latre, Marcel Pujol i Hamelink, Albert Reixach i Sala, Jaume Riera i Sans (†), Lluís Sales i Favà, Roser Salicrú i Lluç, Manuel Sánchez Martínez, Pol Serrahima i Balias, Mikel Soberón Rodríguez, Maria Toldrà i Sabaté, Carles Vela i Aulesa, Pere Verdés i Píjuan

Support: Projectes de recerca MINECO HAR2013-48433-C2-1-P, HAR2014-54205-C2-1-P, i CSO2017-87080-P

Coordinació tècnica: Iris Garcia Urbano i Cayetana Gomis Fletcher
Disseny museogràfic: Udeu arquitectura

Disseny gràfic i maquetació: Andrea Manenti

Documentació: *Carta històrica de Barcelona*, Daniel Duran, Jordi Morelló, Jaume Riera (†), Lluís Sales, Mikel Soberón i Carles Vela

Cartografia: Andrea Manenti

Revisió lingüística i traduccions: Rosa Chico

Producció i muntatge: Croquis

Il·luminació: Haz Luz 17

Registre i documentació de peces: Núria Miró i Emili Revilla

Conservació preventiva i restauració: Lidia Font, Anna Lázaro i Carla Puerto

(coordinació), amb la col·laboració de Gemma Valls i Clara Alibés (AHCB), Ana Ordóñez (Catedral de Barcelona),

Elisabet Cerdà i Ana M. Fistoníć (CDMT), Maria J. Gracia (CRBMC), Carme Sandalinas (MFM), Cristina Latorre (MMB), Montserrat Pugès (Servei d'Arqueologia de Barcelona), Clara Alibés, Tana Andrades, Anna Rossell i Montserrat Florensa (UB), Montserrat Xirau (MDB) i les empreses Àbac, Arcovaleno, ECRÀ, JM Bonet

Vitralls, Morata-Masdeu i Renovatum
Suports de peces: Arte y Memoria, Croquis i Tti

Emmarcat: Acutangle i Croquis

Transport d'originals: Feltzero División Arte, SIT i Tti

Agents d'assegurances: Confide i Marsh

Entitats asseguradores: Liberty Specialty Markets i Axa Art

Restitució històrica virtual

El Palau Reial Major de Barcelona, segles XI-XV

Recerca i guió: Ramon J. Pujades i Bataller

Elaboració: Marc Viader Oliva, amb suport d'Eduardo Calcerrada i Oriol Palou

Assessorament: Philip Banks, Julia Beltrán de Heredia, Reinald González i Emili Revilla

Aixecament làser i planimetria: VIMAC Laboratori Virtual d'Innovació Modelant l'Arquitectura i la Ciutat (UPC)

Lectura de paraments: Veclus

Producció: New Division

Audiovisuals i audicions

- **El creixement: Barcelona, segles XIII-XV**
- **Grans obres i tallers de la pintura gòtica a Barcelona**
- **l'arquitectura gòtica a Barcelona**
- **Un clam per la llibertat**
- **Missa de Barcelona: Kyrie i Agnus Dei**

Guions de Rosa Alcoy, Mònica Blasco, Xavier Cazeneuve i Ramon J. Pujades. Contribucions i documentació d'Albert Cubeles, Iris Garcia, Cayetana Gomis, Reinald González, Oriol Hostench, Pablo Martínez i Mikel Soberón. Interpretacions de Jordi Savall, La Capella Reial de Catalunya, Hespèrion XXI i de la Capella dels Ministrers. Edició, realització i producció de Florent Bastide, New Division, Nueveojos, SomBatabat, Carolina Trujillo i Juan Zapata

Barceloneta I. Maqueta a escala 1:20

Construcció: Lluís Rovira i Carbonell
Assessorament: Marcel Pujol Hamelink i Mikel Soberón Rodríguez

Prestadors de les obres exposades:

Arxiu del Regne de Mallorca; Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona; Arxiu Històric de Protocols de Barcelona; Biblioteca de Catalunya; Biblioteca Lambert Mata de Ripoll; Bizkaiko Artxibo Historiko Probintziala; Centre de Documentació i Museu Tèxtil de Terrassa; Colecciones Reales. Patri-

monio Nacional. Real Armería; CRAI - Biblioteca de la Universitat de Barcelona; Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya; Fundació P. Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau; Ministerio de Cultura y Deporte. Arxiu de la Corona d'Aragó; Musée de l'Armée de Paris; Museu del Disseny de Barcelona; Museu del Monestir de Poblet; Museu Frederic Marès; Museu Marítim de Barcelona; Museu Nacional d'Art de Catalunya; Musèus dera Val d'Aran; Parròquia de Santa Maria del Mar; Parròquia de Santa Maria del Pi; Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi

© **Imatges:** Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona; Biblioteca de Catalunya; Biblioteca Estense Universitaria. Gallerie Estensi; Biblioteca Nazionale Centrale, Firenze; Museu d'Història de Barcelona. Fotografies: Enric Gràcia, Pep Parer, Jordi Puig; Servei d'Arqueologia de Barcelona; Seu de Santa Maria de Manresa. Arxiu Fotogràfic del Bisbat de Vic

Agraïments: Maria E. Alcover, Lluïsa Amenós, Damià Amorós, Tana Andrades, Mari Carme Aycart, Yvonne Ballester, Robert Baró, Cristina Bartès, Eva Bermejo, Núria Bosom, Laia Calleja, Paloma Callejo, Jordi Camps, Sílvia Carbonell, Judit Casals, Eloi Castells, Encarna Cobo, Helena Colom, Alexandre d'Andoque, Galetà de Casacuberta, Ana M. de Catalina Blasco, Carla del Valle, Victòria Durà, Cèsar Favà, Imma Ferrer, Montserrat Florensa, Rosa Maria Garcia, Maria José Gonzalvo, Ramon Grau i Fernández, Montse Guix, Eugenio Hernando, Dolores Jurado, Luis Lafuente, Mercè López, Mari Carme Martínez, Carme Masdeu, Carme Miró, Maria Molinas, Luz Morata, Maria Inma Nuño, Laureà Pagarolas, Neus Peregrina, Alfredo Pérez de Armiñán, Salvador Pié, Émilie Prud'hom, Josep Pujades, Rudi Ranesi, Sílvia Ribas, Meritxell Riera, Júlia Roca Soler, Pilar Rodríguez Plaza, Anna Rossell, Carme Rovira, Viçenç Ruiz Gómez, Jordi Sacasas, Maria Sadurní, Pilar Salmerón, Carme Sandalinas, Ana Santos, Eugènia Serra, Josep Serra, Joan Antoni Solans, Miquel Terreu, Alberto Torra, Montserrat Torras, Alicia Torres, Ricard Urgell, Gemma Valls, Pilar Vélez, Neus Verger, Teresa Vinyoles, Capítol de la Catedral de Barcelona, Capella dels Ministrers, Reial Acadèmia de Bones Lletres, Riosta Barcelona

Programació i activitats: Mònica Blasco i Teresa Macià

Educació: Teresa Macià

Visites i itineraris: MUHBA

Support a la gestió: Eulàlia Cartró

Comunicació: Àngels Bertran

Promoció: Aurora de la Rosa

Atenció al públic: Carles Mela, Expertus

Administració: Andreu Puig, Elena Rivalí, José Manuel Sánchez i Teresa Soldino

Seguretat: Senén Vallès i Grupo Control

Manteniment: Carlos Fumanal i Maria José Bernal

Equip MUHBA: Daniel Alcubierre, Maria José Arnal, Sergi Benajas, Àngels Bertran, Mònica Blasco, Josep Bracons, Jaume Capsada, Eulàlia Cartró, Carmen Cazalla, Lidia Font, Carlos Fumanal, Marta Iglesias, Jaime Irigoyen, Anna Lázaro, Teresa Macià, Sònia Martínez, Carles Mela, Núria Miró, Mònica Mosteirín, Elena Pérez, Carla Puerto, Andreu Puig, Ramon Pujades, Emili Revilla, Elena Rivalí, Joan Roca, Aurora de la Rosa, José Manuel Sánchez, Teresa Soldino, Edgar Straehle, Xavier Tarraubella, Montserrat Valero, Senén Vallès i Dolors Xufré

LLIBRET DE SALA

Consell d'Edicions i Publicacions de l'Ajuntament de Barcelona:

Gerardo Pisarello Prados, Josep M. Montaner Martorell, Laura Pérez Castaño, Joan Subirats Humet, Marc Andreu Acebal, Àgueda Bañón Pérez, Jordi Campillo Gámez, Bertran Cazorla Rodríguez, Núria Costa Galobart, Pilar Roca Viola, Maria Truño i Salvadó, Anna Giralt Brunet

Col·lecció MUHBA Llibrets de Sala

Direcció de la col·lecció: Joan Roca i Albert

Edició: Ajuntament de Barcelona, Institut de Cultura, MUHBA (Museu d'Història de Barcelona)

Barcelona capital mediterrània. La metamorfosi medieval, segles XIII-XV

Textos: Ramon J. Pujades i Bataller. A partir de les contribucions de l'equip assessor: Ivan Armenteros Martínez, Vicent Baydal i Sala, Stefano Cingolani, Joan Domenge i Mesquida, Daniel Duran i Duelt, Gaspar Feliu i Montfort, Ramon Grau i Fernández, Eduard Juncosa i Bonet, Tess Knighton, Jordi Morelló i Baget, Immaculada Muxella i Prat, Miquel Pérez Latre, Marcel Pujol i Hamelink, Albert Reixach i Sala, Jaume Riera i Sans (†), Lluís Sales i Favà, Roser Salicrú i Lluç, Manuel Sánchez

Martínez, Pol Serrahima i Balias, Mikel Soberón Rodríguez, Maria Toldrà i Sabaté, Carles Vela i Aulesa, Pere Verdés i Píjuan

Revisió: Joan Roca i Albert

Disseny i maquetació: Andrea Manenti

Coordinació editorial: Cayetana Gomis

Revisió lingüística i traduccions: Rosa Chico

Gestió de drets d'imatges: Iris Garcia i Cayetana Gomis

Impressió: Gràfiques Ortells

Primera edició: març de 2019

© de l'edició: Ajuntament de Barcelona. Institut de Cultura, Museu d'Història de Barcelona

© dels textos: els seus autors

© de les imatges: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB); Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB); Biblioteca Estense Universitaria. Gallerie Estensi (BEU); Biblioteca de Catalunya (BC); Biblioteca Lambert Mata de Ripoll (BLMR); Biblioteca Nazionale Centrale. Firenze (BNCF); Bizkaiko Artxibo Historiko Probintziala (BAHP); Catedral de Barcelona. Fotografia: Guillem F-H (CB); Centre de Documentació i Museu Tèxtil de Terrassa. Fotografia: Ana Maria Fistoníć (CDMT); Colecciones Reales. Patrimonio Nacional. Real Armería (CR);

Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya. Fotografia: Ramon Maroto (GC); Fundació Privada Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau (HSCSP); Ministerio de Cultura y Deporte. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA); Musée de l'Armée de Paris (MAP); Museu del Disseny de Barcelona (MDB); Museu d'Història de Barcelona. Fotografies: Enric Gràcia, Pep Parer, Jordi Puig (MUHBA); Museu Frederic Marès (MFM); Museu Marítim de Barcelona (MMB); Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC); Musèus dera Val d'Aran (MVA); Parròquia de Santa Maria del Mar (PSMM); Parròquia de Santa Maria del Pi (PSMP); Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (RACBA); Servei d'Arqueologia de Barcelona (SAB); Seu de Santa Maria de Manresa. Arxiu Fotogràfic del Bisbat de Vic (AFBV)

Coberta: Usatges de Barcelona. Els consellers de Barcelona amb la característica indumentària vermella. Jaume MARQUILLES. 1448. AHCB

S'han fet totes les gestions possibles per identificar els propietaris dels drets de les fotografies. Qualsevol error o omissió s'haurà de notificar per escrit a l'editor i es corregirà en edicions posteriors.

En queda prohibida la reproducció total o parcial sense el permís exprés de l'editor en els termes marcats per la llei.

DL: B 6745-2019

ISBN: Ajuntament de Barcelona 978-84-9156-219-1

barcelona.cat/barcelonallibres
www.museuhistoria.bcn.cat

PROJECTE MUSEÍSTIC BARCELONA CAPITAL MEDITERRÀNIA

Barcelona capital mediterrània aborda la trajectòria de la ciutat i el vincle amb el mar, com un motor de la seva història, amb l'exposició *La metamorfosi medieval, segles XIII-XV* al Saló del Tinell i amb *La conquesta del litoral, del segle XX al segle XXI* a la capella de Santa Àgata, com a contrapunt contemporani. Continua així el cicle que el MUHBA va iniciar amb la mostra *El port franc i la fàbrica de Barcelona* en 2018 i que es preveu de cloure amb una exposició sobre la història de la relació entre port i ciutat amb motiu del 150 aniversari de la seva Junta d'Obres.

AMB EL SUPORT DEL CERCLE DEL MUSEU D'HISTÒRIA DE BARCELONA

Patrons benefactors: Ara, Consorci de la Zona Franca, El Periódico, Fira de Barcelona, Mercabarna, Port de Barcelona

Patrons institucionals: Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País, Consell Econòmic i Social de Barcelona, Ateneu Barcelonès, Sport Cultura Barcelona, Associació Consell de Cent, Institut Europeu de la Mediterrània, Fundació Centre Internacional de Música Antiga, Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya, Fundació Museu Historicosocial de La Maquinista Terrestre i Marítima i de Macosa, Cambra de Comerç de Barcelona, Fundació Pau Casals, FAVB-Associació de Veïns i Veïnes de Barcelona

Associats i amics: iGuzzini, Grup Julià

MUHBA Llibrets de sala

- 1 Barraques. La ciutat informal
- 2 Barcelona connectada, ciutadans transnacionals
- 3 Barcelona i els Jocs Florals, 1859
- 4 Cerdà i Barcelona. La primera metròpoli, 1853-1897
- 5 Salomó ben Adret de Barcelona, 1235-1310
- 6 Ja tenim 600! La represa sense democràcia
- 7 La revolució de l'aigua a Barcelona
- 8 Murals sota la lupa. Les pintures de la capella de Sant Miquel
- 9 Indianes, 1736-1847. Els orígens de la Barcelona industrial
- 10 Barcelona, vint històries musicals
- 11 L'enginy de postguerra. Microcotxes de Barcelona
- 12 Alimentar la ciutat. El proveïment de Barcelona del segle XIII al segle XX
- 13 Música, Noucentisme, Barcelona
- 14 La bandera de Santa Eulàlia i la seva restauració
- 15 El món del 1714
- 16 Fabra & Coats fa museu
- 17 Monestirs urbans en temps de guerra
- 18 Música, guerra i pau a la Barcelona moderna i contemporània
- 19 La cartografia medieval i Barcelona
- 20 Barcelona a l'antiguitat tardana. El cristianisme, els visigots i la ciutat
- 21 Els jueus a la Barcelona medieval. MUHBA El Call
- 22 Hagadàs Barcelona. L'esplendor jueva del gòtic català
- 23 La casa Gralla. El periple d'un monument
- 24 Primers pagesos BCN. La gran innovació fa 7.500 anys
- 25 Imatges per creure. Catòlics i protestants a Europa i Barcelona, segles XVI-XVIII
- 26 La ferida d'Hipercor. Barcelona 1987
- 27 El port franc i la fàbrica de Barcelona
- 28 Pere IV. Passatge major del Poblenou
- 29 Crítica i restitució patrimonial en gastronomia

